

6 ซาร์ส...! ไข้หวัดมรณะเขย่าโลก

ความหนาวยะเยือกแผ่ปกคลุมพื้นที่ภาคใต้ของประเทจีน ช่วงฤดูหนาวของปลายปี 2545 เป็นจุดเริ่มต้นของโรคระบบทางเดินหายใจเฉียบพลันร้ายแรงแบบไม่ทราบสาเหตุ (SARE - Severe Acute Respiration Syndrome) หรือ “ซาร์ส” ซึ่งกลายเป็นวิกฤติครั้งสำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ครั้งแรกของปี 2546

จุดกำเนิดของซาร์สเกิดขึ้นในมณฑลกว๋างตุ้ง ประเทศจีน จากเชื้อโคโรนาไวรัสแอบซ่อนเร้นแฝงตัวเข้ามาอยู่อาศัยในคนป่วยที่มีอาการคล้ายๆ กับไข้หวัดใหญ่ มีไข้สูงกว่า 39 องศาเซลเซียส ไอ และเจ็บคอ อาจมีอาการหอบหรือหายใจลำบาก

สังคมโลกรับรู้ภัยร้ายจากโรคนี้อย่างทั่วถึงกันผ่านระบบข้อมูลข่าวสารที่ไหลพรั่งพรูออกมาเป็นระยะๆ แพร์ระบาดประจวบไฟลามทุ่ง จากเมืองสู่เมือง ประเทศสู่ประเทศ สะท้อนภาพโลกไร้พรมแดนให้เห็นเด่นชัดยิ่งขึ้น

“ซาร์ส” กลายเป็นเชื้อโรคที่อยู่นอกเหนืออำนาจการควบคุมของมนุษย์ องค์การอนามัยโลกประกาศเดือนเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2546 ว่า ซาร์สคือ “โรคติดต่ออย่างร้ายแรง” เป็น “โรคอุบัติใหม่” ที่ไม่มีขอบเขต คนทั้งโลกยังไม่มีภูมิคุ้มกัน จึงมีโอกาสเกิดโรคเท่าเทียมกัน จีน เวียดนาม ฮองกง สิงคโปร์ ไต้หวัน และแคนาดา กลายเป็นประเทศกลุ่มเป้าหมายที่องค์การอนามัยโลกประกาศเป็นพื้นที่เสี่ยงของโรคร้าย

นายแพทย์คาร์โล เออร์บานี เจ้าหน้าที่องค์การอนามัยโลก นับเป็นนายแพทย์คนแรกที่ยกมาประกาศเดือนกุมภาพันธ์บอกชาวโลกให้เตรียมรับมือเพื่อป้องกันและเฝ้าระวังโรคนี้อย่างจริงจัง ต่อมาเขาตัดสินใจเดินทางไปประเทศเวียดนาม เพื่อสืบสวนหาต้นตอสาเหตุของโรค โดยไม่นำพาต่อเสียงห่วงใยและท้วงติงของภรรยาถึงสุขภาพของสามีที่กำลังป่วยอ่อนแออยู่แล้ว เมื่อแพทย์ป่วยแล้วจะไปดูแลคนป่วยได้อย่างไร

“สถานการณ์อย่างนี้ ถ้าผมไม่ทำแล้วจะให้ผมทำอะไร รอไปงานปาร์ตี้ คอยตอบอีเมลล์ หรือนั่งเขียนรายงานทางวิชาการอย่างนั้นหรือ” นายแพทย์เออร์บานีตอบภรรยา

ระหว่างปฏิบัติภารกิจในเวียดนาม นายแพทย์เออร์บานีเกิดอาการป่วยมีไข้สูง เขามั่นใจว่าเขาติดโรคซาร์สแน่นอน จึงตัดสินใจมารักษาตัวในเมืองไทย เพราะมีระบบบริการด้านการรักษาที่ดีกว่า โดยแจ้งล่วงหน้าต่อกรมควบคุมโรคของไทย

“ความกลัว” เข้ามารอบง่า และมีอิทธิพลกระตุ้นความรู้สึกนึกคิดของคนไทยโดยไม่รู้ตัว สังคมไทยเริ่มตระหนักและตื่นกลัวต่อการคาดเดาสภาพอาการป่วยของนายแพทย์

เออร์บานี หลังมีรายงานว่านายแพทย์เออร์บานีเข้ารับการรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาลบาราตนาตรู ตั้งแต่วันที่ 11 มีนาคม และเสียชีวิตในวันที่ 29 มีนาคม ถือเป็นคนป่วยรายแรกที่พบในเมืองไทย

องค์การอนามัยโลกร่วมกันสวดดีไว้อาลัย และขอบคุณรัฐบาลไทยที่ให้การรักษานายแพทย์เออร์บานีอย่างดีที่สุดแล้ว

มาตรการควบคุมบนพื้นฐาน “ความไม่รู้”

พ.ด.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี บอกกับคนไทยว่า ซาร์สเป็นโรคที่ทั่วโลกหวงมากกว่าสงคราม เพราะมีมูลค่าความสูญเสียทางด้านเศรษฐกิจนับแสนล้านเป็นเดิมพัน แม้จะยืนหยัดอยู่ท่ามกลางพื้นฐานของ “ความไม่รู้” เพราะความมืดบอดของข้อมูลก็ตาม ด้วยภารกิจใหญ่ระดับชาติ ในฐานะเจ้าภาพจัดการประชุมความร่วมมือด้านเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกหรือเอเปกในเดือนตุลาคม 2546 รอยุ่ข้างหน้า ทำให้รัฐบาลต้องใช้ **การตัดสินใจทางการเมืองอย่างเด็ดขาด** เข้าควบคุมสถานการณ์ ถึงจะเสี่ยงต่อการสูญเสียทางเศรษฐกิจจากการลดลงของนักท่องเที่ยวก็ตาม

กระทรวงสาธารณสุขออกประกาศลงวันที่ 30 มีนาคม ภายหลังจากเสียชีวิตของนายแพทย์เออร์บานีเพียงหนึ่งวัน จัดตั้งศูนย์เฉพาะกิจค้นหาผู้ป่วยทุกซอกทุกมุมไปทั่วทุกหมู่บ้านทั่วประเทศ ประสานโรงพยาบาลทั้งภาครัฐ และเอกชนร่วมมือรายงานการตรวจสุขภาพผู้เดินทางจัดทำระบบเฝ้าระวัง เปิดสายด่วนให้คำปรึกษาประชาชนตลอด 24 ชั่วโมง

ท่าอากาศยานกรุงเทพฯ ดูแปลกตาเมื่อรัฐบาลยึดเป็นสมรภูมิจัดตั้งทีมแพทย์และพยาบาลตรวจร่างกายผู้โดยสารเข้า-ออกประเทศ แต่ละคนต้องสวมใส่หน้ากากอนามัย ด้านตรวจคนเข้าเมืองทั่วประเทศ บนเครื่องบิน สถานีรถไฟฟารถเมล์ ไม่เว้นแม้แต่ชุมชนแออัดและทุก ๆ ที่ที่ต้องสงสัยหรือเชื่อว่าจะเป็นพาหะนำโรคร้ายเข้าประเทศได้จัดเป็นเขตที่รัฐบาลต้องเข้าไปควบคุมและตรวจสอบ

ทีมแพทย์และผู้เชี่ยวชาญประสานทำงานกันอย่างเข้มแข็ง มีการจัดทีมค้นหาผู้ป่วยทุกหมู่บ้านทั่วประเทศ และให้โรงพยาบาลทั้งภาครัฐและเอกชนรายงานการตรวจสุขภาพผู้เดินทางและค้นหาผู้ป่วย ถ้าสงสัยให้กักบริเวณเป็นเวลา 10-14 วัน เพื่อให้เกิดความแน่ใจ

บ่อยครั้งเจ้าหน้าที่รัฐต้องพึงพิงอิง “การตัดสินใจที่เด็ดขาดของผู้บริหารระดับสูง” กับในบางสถานการณ์ที่บีบให้พวกเขาไม่กล้าตัดสินใจ เช่น การตรวจพบนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่ต้องสงสัยว่าจะติดโรคซาร์ส จำเป็นต้องกักตัวหรือส่งกลับประเทศ ไม่เฉพาะแต่คนป่วยเท่านั้น แต่รวมถึงผู้สัมผัสโรค เช่น ผู้เดินทางมาในเครื่องบินลำเดียวกันทั้งหมด

แม้ไทยจะไม่ถูกประกาศเป็นพื้นที่เสี่ยง แต่ความสับสนที่เจือปนกับความไม่เข้าใจเกี่ยวกับโรคนี้นี้ ประกอบกับการประโคมข่าวของสื่อไทยและต่างประเทศส่งผลให้กรุงศรีอยุธยาและยุโรปยกเลิกการเดินทางมาเมืองไทยจำนวนไม่น้อย

สิ่งที่ไทยควรก้าวเดินอย่างยิ่งก็คือ การสร้างแผนการพัฒนาห้องปฏิบัติการ การวิเคราะห์และวิจัยให้มีมาตรฐานสากล และต้องพัฒนาระบบควบคุมโรคที่ครบวงจร เพราะไม่มีใครสามารถคาดเดาได้ว่า ซาร์ส จะยุติการแพร่ระบาดโดยสมบูรณ์ และเพื่อรับมือกับ “โรคอุบัติใหม่” ในอนาคต

จำนวนผู้ป่วยโรคซาร์สทั่วโลก รวม 33 ประเทศ

ประเทศ	จำนวนผู้ป่วยทั้งหมด	จำนวนผู้เสียชีวิต
สาธารณรัฐประชาชนจีน	5,327	348
เขตปกครองพิเศษฮ่องกง	1,755	298
ไต้หวัน	674	84
แคนาดา	251	38
สิงคโปร์	206	32
เวียดนาม	63	5
สหรัฐอเมริกา	73	0
ไทย	9	2
รวม 33 ประเทศ	8,439	812

(จากรายงานขององค์การอนามัยโลกเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2546)

นายกรัฐมนตรีต้องใช้กลยุทธ์ในฐานะผู้นำประเทศ เรียกความเชื่อมั่นกลับคืน ประกาศทุ่มเงินประกันนักท่องเที่ยวต่างชาติรายละ 5 แสนบาทสำหรับคนที่ติดเชื้อและล้มป่วยในไทย และ 2 ล้านบาทในรายที่เสียชีวิต ภายหลังตัดให้เหลือเพียงกรณีรายที่เสียชีวิตในประเทศไทย เพราะเกรงคนจะแห่แหงกันเข้ามาเพื่อต้องการเงินประกัน

จนถึงวันที่ 6 มิถุนายน 2546 กระทรวงสาธารณสุขได้รับแจ้งผู้ป่วยโรคระบบทางเดินหายใจ (ที่สมควรได้รับการสอบสวนโรค) จากโรงพยาบาลภาครัฐและเอกชนทั่วประเทศ จำนวน 287 ราย มีการติดตามสอบสวนพบผู้ป่วยที่เข้าได้กับนิยามโรคนี้จำนวน 9 ราย เสียชีวิต 2 ราย ทุกรายเป็นผู้เดินทางมาจากประเทศที่มีการระบาดของโรค โดยเป็นชาวต่างชาติ 3 ราย ชาวไทย 6 ราย ได้รับการดูแลอาการจนหายเป็นปกติ

นอกจากนี้พบผู้ป่วยที่สงสัยจำนวน 28 ราย ไม่มีผู้เสียชีวิต เป็นชาวต่างชาติ 8 ราย ชาวไทย 20 ราย ทั้งหมดมีประวัติการเดินทางมาจากประเทศที่มีการระบาดของโรค และได้รับการรักษาจนอาการหายเป็นปกติ

สรุปจนถึงเดือนมิถุนายนไม่พบผู้ป่วยที่ติดเชื้อในประเทศ และยังไม่มีการแพร่ระบาดในชุมชน กระทรวงสาธารณสุขจึงประกาศรับรองว่าสถานการณ์โรคหวัดธรรมดาหรือซาร์สที่ระบาดมานานหลายเดือนได้ทุเลาการแพร่ระบาดในพื้นที่ต่างๆ พอถึงปลายเดือนกรกฎาคม 2546 ก็มีประกาศว่าประเทศไทยปลอดซาร์สแน่นอน

บทเรียนจากซาร์สสะท้อนว่า ถึงเวลาที่มนุษยต้องทบทวนวิถีชีวิตตนเอง และมาตรการควบคุมโรค

ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นผู้นำด้านการปราบปรามและเฝ้าระวังโรคซาร์สดีที่สุดในภูมิภาค และยังเป็นแกนกลางประสานเชิญผู้นำกลุ่มประเทศอาเซียนจัดประชุมในประเทศไทย พร้อมแถลงการณ์ร่วมยาว 17 ข้อ สร้างพันธกิจร่วมต่อสู้ภัยร้ายในอนาคต

อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการบางคนตั้งข้อสงสัยระบบสาธารณสุขของไทยว่า นอกเหนือจากงานเชิงรุก คือเข้าไปเฝ้าระวังและควบคุมโรคอย่างได้ผลและสามารถพัฒนาชุดตรวจวิเคราะห์ขึ้นเองได้ แต่รัฐบาลยังให้ความสำคัญน้อยเกินไปต่อการพัฒนาเพื่อต่อสู้กับโรคที่อุบัติขึ้นใหม่ เพราะไม่ให้ความสำคัญต่อการเก็บตัวอย่างของเชื้อมาทำการศึกษาทางพันธุกรรม เพื่อพัฒนาวัคซีนเองในอนาคต

สิ่งที่ไทยควรก้าวเดินอย่างยิ่งก็คือ การสร้างแผนการพัฒนาห้องปฏิบัติการการวิเคราะห์และวิจัยให้มีมาตรฐานสากล เพราะไม่มีใครสามารถคาดเดาได้ว่า ซาร์สจะยุติการแพร่ระบาดโดยสมบูรณ์ ลำพังเพียงความตั้งใจของกระทรวงสาธารณสุขที่จะสนับสนุนงบประมาณจัดอบรมทางด้านระบาดวิทยาเพื่อสร้างบุคลากรไม่น่าจะเพียงพอ จะต้องคิดพัฒนาระบบควบคุมโรคที่ครบวงจร เพื่อรับมือกับ “ภัยที่มองไม่เห็น” ในอนาคต

ชาร์สถือเป็น การอุบัติขึ้นของ “โรคไร้พรมแดน” ดังที่ ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี กล่าวไว้ เกิดขึ้นท่ามกลางยุคสมัยของความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสื่อสาร ภัยคุกคามสุขภาพมนุษย์ลักษณะนี้อาจเกิดขึ้นได้อีกหลายครั้งไม่ว่าประเทศ นั้นจะมีแสนยานุภาพทางการ ป้องกันแค่ไหน ก็ไม่อาจต้านทานภัยร้ายจากอาการเจ็บป่วยในโลกสมัยใหม่นี้ได้

“เป็นโรคติดต่อข้ามพรมแดน ข้ามเผ่าพันธุ์ ไม่เลือกสถิติ การเมือง ศาสนา และเศรษฐกิจ การแพร่ระบาดของชาร์ส กระตุ้นให้เกิดความร่วมมือทางด้านสุขภาพระหว่างประเทศ เป็นการสอนคนหมดทั้งโลกว่า ประเทศร่ำรวยต้องช่วยให้ประเทศยากจนมีระบบการควบคุมโรคที่เข้มแข็งไปด้วย ชาร์สจะนำมนุษย์ไปสู่จุดสำคัญใหม่แห่งความเป็นหนึ่งเดียว ถ้ามนุษย์มีความเป็นหนึ่งเดียวกันก็จะถึงจุดเปลี่ยนทางประวัติศาสตร์”

ความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญทุกฝ่ายเชื่อว่า โลกปัจจุบัน กำลังตกอยู่ในความเสี่ยงภัยสูงที่จะถูกคุกคามจากเชื้อโรคที่เราไม่รู้จักมาก่อน ดังตัวอย่างจากการระบาดของเอชไอวี

ชาร์ส ใช้หวัดนก ใช้กาฬหลังแอ่น และอีโบล่า เป็นต้น

โรคอุบัติใหม่ที่รอเราอยู่ข้างหน้านี้อุบัติขึ้นได้ก็เพราะสาเหตุหลัก 6 ประการคือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร การเดินทางเคลื่อนย้ายประชากร การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คน การพัฒนาเศรษฐกิจและเทคโนโลยี การปรับตัวของเชื้อโรค และการละเลยมาตรการการควบคุมโรค

ถ้าโรคระบาดใหม่ ๆ เกิดขึ้น ก็อาจมีการแพร่ระบาดแบบวันต่อวัน คร่าชีวิตผู้คนนับร้อย ๆ แพร่เชื้อกระจายได้รวดเร็ว เพราะความสะดวกในการเดินทางโดยเครื่องบินซึ่งสามารถบินได้รอบโลก ทำให้โรคพลอยระบาดรวดเร็วไปด้วย

ชาร์ส ทำทนายให้มนุษย์ต้องหันกลับมาทบทวนตนเอง และตั้งคำถามว่า ฤกษ์ยามธรรมชาติที่ยังมองไม่เห็นต้นสายปลายเหตุชัดเจนกำลังส่งสัญญาณบอกมนุษย์ว่า แท้จริงแล้วเจ้านี้ แสลงจะอ่อนแอ และถ้าไม่รวมตัว ร่วมมือกันจริงจัง ก็จะทำให้เกิดโรคระบาดรุนแรงที่คร่าชีวิตมนุษย์ครั้งละมาก ๆ มนุษย์ก็อาจถึงกาลสูญพันธุ์ได้ในอนาคต

